

ANDREW

CRUMEY

Schrödingerova

vel ryba

ARGO

Přeložil Ladislav Nagy

Copyright © Andrew Crumey 2004

© Argo, 2014

Translation © Ladislav Nagy, 2014

ISBN 978-80-257-1248-1 (váz.)

ISBN 978-80-257-1321-1 (e-kniha)

ANDREW
CRUMNEY
Schrödingerova
velryba

ARGO

Pro mé milované: Mary, Petera a Katiu

Zavolej mi: H

John Ringer zrovna seděl u svého stolu na univerzitě, když mu přišla tahle esemeska. Zaslechl pípnutí, sáhl do kapsy pro svůj Q-phone a záhadnou zprávu si přečetl. *Zavolej mi: H*. Nic víc. Ani náznak, kdo by ten či ta H mohli být; a stejně tak žádný kontakt. Když zvolil v menu „odpovědět“, na displeji se objevilo stručné sdělení „uživatel nenalezen“. Okamžitě si vzpomněl na Helen.

Taky si vybavil, že v manuálu k přístroji četl cosi o funkci „sledování hovoru“, nicméně vzhledem k tomu, že i pouhá změna vyzváněcí melodie na tomto přístroji „nové generace“ pro něj představovala neřešitelný problém, nebylo moc pravděpodobné, že by téhle funkce mohl využít. Sevřel tenounký přístroj v ruce a neohrabaně začal ťukat do malinkatých kláves navržených pro útlé prstíky dospívající mládeže, prošel několik menu – náhodně, empiricky, jak to diktuje moderní technologie –, načež se přes několik reklam a online obchod dostal k seznamu akcí pořádaných na univerzitě. *Polední přednáška (Moderní literatura): Bludné cykloidy*.

Zajímala ho H, ne kulturní program filosofické fakulty. Vracel se v nabídce zpět a litoval, že on sám, profesor teoretické fyziky, jemuž táhne na padesátku, nepatří k té „nové generaci“, jejíž

příslušníci nejenže používají tyto věcičky zcela rutinně, ale ještě přitom zvládnou žvýkat, případně si během výuky povídat. Ta zpráva určitě nepřišla od Helen, říkal si. Svou bývalou milenkou neviděl léta, ba ani o ní neslyšel. Ale co když ta zpráva znamenala: „Zavolej mi kvůli H.“ Něco důležitého. Třeba příležitost se znovu setkat.

Anebo to byl omyl, což je ještě pravděpodobnější. Někdo si prostě spletl číslo. Malinkatý, banální kousek cizí existence, který náhodou spadl k němu a přinutil ho hledat v tom sdělení smysl. Jsme živočišný druh, který ve všem hledá nějaké vzorce. Takhle jsme se vyvinuli.

Bylo to podobné jako název přednášky, na který náhodou narazil: *Bludné cykloidy*. Znovu si to našel v telefonu a i toto vypadalo jako sdělení adresované přímo jemu. Cykloida je geometrická křivka, tedy rozhodně ne něco, co by člověk čekal v přednášce o literatuře. Možná že jeho Q-phone (podobně jako mozek) disponuje nějakým způsobem, jak filtrovat relevantní informace; věděl, že cykloida je klasickým příkladem matematické krásy, místem, v němž si umění podává ruku s vědou. Možná o ní kdysi vyprávěl i Helen.

Ringler se rozhodl na přednášku zajít. Chvilku před jednou odpoledne vyrazil, vyzbrojený taškou se svačinou, z katedry fyziky do části univerzity, kde nikdy předtím nebyl; tady zdi nezdobily fotky z Hubbleova teleskopu a plakáty zvoucí na konference, jak tomu byl navyklý ze svého přísně vědeckého prostředí, přesto i tyto chodby, navozující dojem špatně naplánovaného labyrintu lékařských ordinací, vykazovaly jistou intelektuální majestátnost. Konečně dorazil do učebny a posadil se. Kolem něj posedávali doktorandi z humanitních oborů a akademici, kteří patrně jako on chtěli nějak zabít přestávku na oběd. Ti všichni s napětím čekali na začátek představení.

Přednášející – učitelka z nějaké jiné univerzity, žena s bujným poprsím, leč jinak tuctovka – okamžitě začala probírat *Bílou velrybu*, v jejíž šestadevadesáté kapitole se píše o velkých kotlích na vyvážení oleje z velrybího tuku. V jednom takovém kotli se ocitne i protagonista románu Izmael a při čištění blyštivých kovových stěn jej zvláštní tvar kotle dovede k pozoruhodnému objevu. „V geometrii se všechna tělesa pohybují po cykloidě. I ten mastek, kterým tenhle kotel drhnu, sjede z jakéhokoli místa za přesně tentýž čas.“

Herman Melville podle všeho věděl, že kyvadlo opisující cykloidu udrží přesný čas. Bohužel přednášející se neobtěžovala si o celé věci vůbec něco zjistit. Význam pasáže podle ní spočíval v tom, že „cykloida“ je staré označení pro poruchu osobnosti, která byla později označena za maniodepresivní psychózu nebo bipolární afektivní poruchu. Takže devadesátá šestá kapitola *Bílé velryby* podle přednášející vůbec není o geometrii, nýbrž o duševním zdraví.

V tom okamžiku přestal Ringer dávat pozor. Rázem si uvědomil, jaký rozdíl je mezi jeho oborem a disciplínou, jíž se věnuje přednášející. Ta se chytila verbální shody okolností a tu teď vydávala za nějaký hluboký postřeh. Ringer se tady ocitl jen kvůli chybě ve svém mobilním telefonu, ovšem na stejných chybách a omylech fungovala i mysl této ženy, která si z nich navíc udělala docela slušnou kariéru.

Jeho vztah s Helen byl taky záležitost náhody. Setkali se během oběda; tedy nikoli při požívání sendvičů v semináři, ale v přečpané univerzitní menze, kde se shodou okolností ocitli u jednoho stolu. Sedli si proti sobě a každý z nich si vedle tácu položil knihu s tím, že poobědvají ve zdvořilém tichu, aniž by si jeden druhého všimal. Ona četla *Doktora Fausta*, on *Kvantová pole v zakřiveném prostoru*.

Možná nakonec promluvila jen proto, že už měla slané pe-
čiva po krk. „Tomuhle bych nikdy nerozuměla,“ prohlásila z ni-
čeho nic, když polkla sousto a kývla směrem k Ringerově knize.
„Ale já byla vždycky na matiku poleno.“

„Mně zase nikdy nešly romány,“ odpověděl.

Vypadala zaraženě; na rovném čele jí vyrašily vrásky. „Co je
tak těžkého na tom přečíst román?“ opáčila a svou poznámku
následovala soustem salátu, zatímco on se věnoval rybě s hra-
nolky.

„Nudí mě. Nebaví mě číst vymyšlené příběhy o lidech, kte-
ří nikdy neexistovali. Kde jsou fakta? Kde jsou myšlenky? Od
knihy chci, aby mi otevřela okno k novému způsobu myšlení,
a ne aby to bylo zrcadlo, které mi bude ukazovat věci, co dávno
znám.“

„Možná byste měl zkusit tohoto autora,“ reagovala ona a ru-
kověti vidličky poklepala na knihu ležící vedle její ruky. „Thomas
Mann. Tam byste myšlenek našel habaděj, to mi věřte.“

Vysvětlovala mu, že Mann své příběhy rád obohacoval spous-
tou kontextových informací. „Vezměte si například tady tu část,“
nadhodila, odložila příbor a začala knihou listovat. Ringerovi
neušlo, že je moc hezká, tmavé vlasy jí padaly do čela, takže vy-
padala jako pilná školačka před publikem složeným z rodičů,
a pečlivě vyhledala několik pasáží, které měla v knize založeny
trčícími žlutými lístečky. Pak mu začala překládat pasáž, jež po-
stupně vykryštovala do textu o rozpínání vesmíru, pohřbe-
ném v románu o skladateli, který přijde s úplně novým druhem
umění, ale zaplatí za něj duševním zdravím.

„Možná bych si toho *Doktora Fausta* měl přečíst, takhle to
vypadá fakt zajímavě.“

„Nejdřív zkuste *Kouzelný vrch*. To je o muži, který si jede lé-
čit tuberkulózu do plicního sanatoria ve švýcarských Alpách. Ta

knihy vyšla ve dvacátých letech minulého století a Mann nedlouho poté dostal nobelovku.“

„To je ale zvláštní shoda náhod.“

„Co jako?“

„No že tu takhle sedíme, vy se svým Thomasem Mannem a já se svojí knihou o fyzice. Ta se totiž zabývá věcí, která se nazývá Schrödingerova rovnice, což je vlastně jakési základní pravidlo kvantové mechaniky. A víte, jak na to Schrödinger přišel? Jedny Vánoce ve dvacátých letech strávil na plicní klinice ve švýcarských Alpách.“

Shoda náhod je jen tím, čím chceme, aby byla. Thomas Mann napsal román z prostředí sanatoria, rok po jeho vydání nastoupil do podobného léčebného zařízení Erwin Schrödinger a učinil zde svůj slavný objev. Oba dostali za svou práci Nobelovu cenu a byli oslavováni jako největší myslitelé své doby. Je tu nějaké spojení? Naprosto žádné.

Slečna Bludná Cykloida by to však viděla úplně jinak. Když se Ringer opět soustředil na její přednášku, Melville už byl kdesi v nedohlednu. Tématem teď byl Robert Schumann, skladatel trpící maniodepresivní psychózou, jeho „cykloidická“ osobnost se projevuje v dílech, jako je suita pro piano *Kreisleriana*, jejíž název je založen na německém výrazu „kruhař“. Anebo snad – ptala se přednášející s provokativním, rétorickým úsměvem – „cykloidař“? Ringer rázem pochopil, že přesně tohle je základem logické argumentace v její práci: náhodné hyperlinky, které jsou stejně náhodné a libovolné, jako když člověk na mobilním telefonu přeskakuje v menu z jedné položky na druhou; je to stejně šťastná shoda náhod, jako když si u oběda sednete vedle ženy, která se stane vaší milenkou.

V případě Helen bylo objevování takových spojení vlastně jen poučenou formou flirtování. Stejně tak ani u *Bludných*

cykloidů nešlo o nic jiného než o rétorické cvičení ve společenském manévrování. Ale abychom přednášející nekřivdili, ona se v přednášce o kyvadlech nakonec zmínila, byť jen proto, aby mohla nadhodit jméno Foucault, což samozřejmě okamžitě nastartovalo přívál dalších bezpředmětných asociací. Ringer si uvědomil, že pro ni neexistuje pravda či nepravda, ale jen „texty“, které je třeba „dekonstruovat“. Smůla, pokud by nějaký z těchto textů byl náhodou omyl – pak by vniveč přišla celá interpretace.

Vytáhl z kapsy telefonu a chtěl si záhadnou zprávu znovu přečíst. Jenže jak přeskakoval v menu, omylem se dostal do multimédií, načež nahlas spustila plně instrumentalizovaná verze *Rapsodie v modré* a ostatní se po něm našťavaně ohlédli. Zaraženě telefon vypnul a zase schoval do náprsní kapsy.

Zavolej mi: H. Co to jen může znamenat? S největší pravděpodobností vůbec nic. A přesto je možnost – byť nic víc –, že to má nějakou spojitost s Helen.

„To je zajímavá paralela,“ říkala, zatímco vidličkou bojovala se salátem. „Mann a Schrödinger. Třeba bych to mohla použít i ve své práci,“ nadhodila a na vysvětlenou dodala, že se zabývá německou literaturou ve vztahu k filosofii. „Ale víte, co by mě hrozně moc zajímalo? Kde berou inspiraci fyzikové.“ Přes stůl na něj vrhla pohled, jenž sliboval víc než jen konverzaci.

Schrödinger nacházel inspiraci v sexu. Trávil dovolenou v sanatoriu, kde se kdysi léčil, a do stejného ústavu přijela i jeho milenka. A pak se nějak stalo, že tenhle neznámý fyzik, který do té doby neudělal nic mimořádného, objevil rovnici pro výpočet kvantových vln.

Možná měl jen kliku. Třeba ten vzkaz byl určený někomu jinému. Bůh si spletl číslo a dovolal se Schrödingerovi namísto zamýšleného adresáta a Schrödinger se vrátil z hory s rovnicí $H\psi = E\psi$ v kapse. Ta rovnice byla jeho vstupenkou do světa slávy,

zajistila mu místo v dějinách. Podobně jako Mann – a vlastně jako všichni – si ani on nikdy nepřipustil, že by za svůj úspěch mohl vděčit štěstěně. Kdykoli hrají okolnosti v náš prospěch, říkáme tomu úděl nebo talent.

„Možná v sobě mají hory něco magického,“ podotkl Ringer.

„Je to jako Nietzsche. Ten dostal vizi Zarathustry při procházkách ve Švýcarsku.“

„A hned nato mu hráblo,“ vzpomněl si Ringer.

„Právě na Nietzscheovi *Doktor Faustus* hodně staví,“ vysvětlovala vážně, a když sklopila pohled, on se zaměřil na to, jak jí pod červeným svetříkem jako nějaké vzdálené galaxie nejasně vystupují bradavky. „Nietzsche tvrdil, že hudba vyjadřuje podstatu existence. Což je ovšem už schopenhauerovská myšlenka a od něj ji přejal i Wagner. Ale Mann si uvědomoval, že tím mysticismem a iracionalitou může tahle idealistická filosofie v konečném důsledku vést jenom ke kolektivnímu šílenství fašismu.“

Stejně jako ve vyprávění o cykloidě, jemuž Ringer naslouchal o léta později, i v téhle teorii do sebe všechno zapadalo (vyvrátit by se dala snad jediné tehdy, pokud by šlo dějiny přehrát znovu bez Nietzscheho a sledovat, zda by se Hitler náhodou k moci nedostal i tak). Ale s Helen musel být opatrnější, tady nešlo o fakta ani o rozum, nýbrž o příslib jejího nahého těla; a taky o příslib – záhy naplněný – náhody a krásy, prchavého pocitu, že člověk skutečně žije. Jsme iracionální tvorové, příroda nás tak utvořila. A tak každé ze slov, které mezi sebou s Helen prohodili, bylo jen kódovanou formou podstatně důležitějšího sdělení, jež znělo: „V časoprostoru se nachází bod, kdy budeš mít přikázáno se milovat. A tvým úkolem je tenhle bod najít.“

Anebo taky *Zavolej mi: H*. Léta poté, co ji viděl naposledy, zachytil Ringerův Q-phone signál, který putoval přes celý vesmír, a on teď tady naslouchá přednášce, jež mu Helen připomíná. Je

to jen bezvýznamná shoda náhod; a stejně smyšlená síla teď těžkopádně táhla vpřed *Bludné cykloidy*.

Přednášející popisovala, jak Izmael, krčící se v obrovském hrnci, sleduje vlastní odraz pod sebou; na okamžik tak získává cykloidního dvojníka a mírně se pomátne na rozumu – asi jako Schumann, který se pro *Kreislerianu* nechal inspirovat jedním románem E. T. A. Hoffmanna o šíleném hudebníkovi, jehož vyděsí vlastní obraz v zakřiveném zrcadle. Odtud se dostali k Lacanově „psychoanalytické topologii“ – v níž se mužský topořivý orgán rovná druhé odmocnině minus jedna –, načež pokračovali dál v řetězci podobně absurdních spojení.

Ringer o E. T. A. Hoffmannovi již slyšel, díky Helen. Je tedy nabíledni, že tahle přednáška, na níž se náhodou ocitl, působila se svými četnými odkazy děsivé výmluvným dojmem. Spisovatel obdařený značnou představivostí by jistě dokázal vytvořit logický plán, v němž by na sebe vše navazovalo: Hoffmann, Schumann, Schrödinger, Mann. Stejně tak by šlo vytvořit nějakou velkolepou, ucelenou teorii, v níž by Helen a Ringer představovali kvantové rezonance a jejich milování (to první, na koberečku před prskajícím plynovým krbem u něj v obývacíku) by bylo čirou narativní nevyhnutelností.

Ale život není román, snad jedině pro ty, kteří sami sebe považují za umělecká stvoření. Ringer měl ovšem na život zcela jiný pohled. Zakoušel ho prostřednictvím mentálního vyhledávače, jenž zážitky prosíval a filtroval na základě subjektivní relevance. Nalézt vzorce ve výstupu pak bylo stejně snadné jako spatřit lidské obličej v mracích.

Proto tak často vídal Helen: v cizích ženách, které zezadu vypadaly jako ona, anebo v ženách, které zahlédl v odrazu okna odjíždějícího autobusu. Spatřoval ji v ženách, které – pokud by si je mohl prohlédnout pozorně – by se ani zbla nepodobaly té ženě,

již poprvé potkal v menze a která v okamžiku, kdy jejich setkání dosáhlo svého kritického bodu, odsunula misku s nedojedeným salátem stranou, opřela si bradu do dlaní, jednoduše se zeptala: „Takže?“ a z jejich očí opět vybleskl příslib blaženosti.

Zavolej mi: H. Helen to určitě nebyla, protože když to mezi nimi skončilo, ukončila studium, odjela do ciziny a nereagovala na jediný jeho pokus o kontakt. Jako kdyby zmizela z povrchu zemského; v následujících letech se snažil vyhledat její jméno v telefonních seznamech, dokonce na internetu, ale marně. Možná zemřela nebo si změnila identitu. Anebo – což bylo pravděpodobnější – jednoduše zmizela za horizontem jeho existence stejným způsobem, jakým bez povšimnutí procházíme kolem většiny svých známých.

A pokud ji někdy v budoucnu znovu potká? Asi bude vdaná a mít děti, stejně jako on. Jejich společná minulost bude najednou směšně irelevantní; mohli by se z nich stát přátelé, mezi nimiž však již žádná vášeň nebude. Vlastně možná bude nejlepší, když už ji nikdy neuvidí.

Přednáška pokračovala a on se na ni znovu soustředil. V *Bílé velrybě* pozoruje Izmael jednou v noci bublající kotel naplněný velrybím tukem, což v něm vyvolává chmurné myšlenky na smrt a šílenství. Nakonec si ani není jistý, zda bdí nebo spí – svět se „jakýmsi uhrančivým způsobem obrátil naruby“. A proto, vysvětlovala přednášející, Melville v této významově zhuštěné epizodě líčí blyštivé kotle na tuk jako cykloidy. Symbolizují čas a šílenství, multiplicitu a inverzi, což jsou témata, jež v celém svém díle sleduje i Hoffmann a Schumann. Tři roky po vydání *Bílé velryby*, následované vražednými odsudky kritiky, zemřel Schumann hlady v ústavu pro choromyslné. Psychiatr Paul Möbius diagnostikoval posmrtně jeho chorobu jako předčasnou demenci – schizofrenii.

Jak se ukázalo, tohle byla pointa, k níž směřovali od samého začátku; teď totiž došli, deklarovala přednášející vítězoslavně, k „plné cykloidě“, pravda trochu překroucené, něco na způsob Möbiovy pásky. Melville se pro svůj příběh inspiroval legendou o velrybě jménem Mocha Dick. Její jméno ve své knize pozměnil, ovšem právě tady udělal chybu. Román, jehož hlavním motivem je rozdvojená osobnost, se měl jmenovat *Möbiova velryba*.

A s tím přednáška skončila. Několik posluchačů se přihlásilo s doplňujícími otázkami, ovšem Ringera napadala jediná: „O čem to sakra celý bylo?“ Vzal prázdnou krabičku od sendviče a zamířil zpět na katedru fyziky, neochvějně přesvědčen, že si před třiceti lety na univerzitě vybral správný obor.

Zapomeň na tu esemesku, říkal si v duchu. *Zavolej mi: H* přece neznamená vůbec nic. Život není román. Myslet si něco jiného je jen hra, kterou spisovatelé rozehrávají proto, aby potěšili a pobavili; tuhle hru hrají i někteří profesoři, ovšem u nich jde spíš o to zmást své publikum. Ringer se posadil ke stolu, a když po chvíli vytáhl z kapsy svůj Q-phone, ke svému překvapení zjistil, že textová zpráva, imunní vůči jeho neohrabanému ovládnutí, se rozhodla zobrazit se sama od sebe znovu. Vynořila se na povrchu jako nějaký duch, jenž nemůže dojít pokoje? Anebo ji snad neznámý odesílatel poslal znovu?

Z knihy *Anděl se vrací**

Heinrich Behring

Pro ženu v mých letech to cesta rozhodně nebyla snadná, přesto jsem ji absolvovala dvakrát. Poprvé v květnu 1855, to již Schumann byl nemocný, leč naděje ještě žila. O rok později již bylo po ní. Dr. Richarz se na svém nejvěhlasnějším pacientovi docela vyřádil a udělal vše pro to, aby jeho stav souhlasil s diagnózou, již tento dobrý doktor vyřkl na počátku.

Richarz byl považován za jednoho z osvícenějších lékařů, nicméně Endenich je děsivý ústav. Z pochmurného nádvoří člověk vstoupí do neméně pochmurného domu, v němž na tučet pacientů žije své životy v šílenství odměřované dávky sedativ. Schumannův pokoj se nacházel v prvním patře, s výhledem na nedaletký Bonn, který mu lezl na nervy, a s pianem, na které hrál jen zřídka a navíc špatně. Když jsem ho navštívila poprvé, netoužil po ničem jiném než odsud utéct. Když jsem za ním přijela podruhé, bylo jasné, že pro něj ven vede už jen jediná cesta.

Richarz je přívětivý, neschopný a taky nahluchlý. Úspěch jeho vlastní soukromé kliniky jej zmohl natolik, že musel hodně práce předávat svým podřízeným, kteří své zkušenosti získávali

* Přeložila Celia Carterová. Cromwell Press, Britská demokratická republika, 1949.